

Nicheforskydninger hos danske Sortmejsjer

Sortmejsen er den mindste af de danske mejser. Med en vægt på blot 9,5 g er den sandsynligvis de øvrige mejser underlegen i kampen om føden. Hvordan klarer den sig sammen med sine større slægtninge?

For at søge et svar på dette spørgsmål studerede jeg i efteråret 1995 fødesøgningsadfærden hos mejser, Fuglekonge, Gransanger og Træløber på fire skovlokaliteter i Danmark (Mols, Stensbæk, Anholt og Læsø). Topmejsen og Sumpmejsen mangler på Anholt og Læsø. Formålet var at klarlægge relationerne mellem arterne og undersøge, om der for nogle dem var geografiske eller lokale nicheforskelle, idet tidligere studier i Sverige og Finland havde vist små, men tydelige forskelle i valg af levested og fourageringsteknik (niche), især hos nåleskovsarterne Fuglekonge og Sortmejsse.

Det viste sig, at Sortmejsjerne på Anholt og Læsø gerne søger føde længere inde mod gran- og fyrrestammerne end normalt, dér hvor Topmejsen normalt optræder. Tilsyneladende udvider Sortmejsen altså sin niche, hvor Topmejsen mangler. Denne forskydning kunne påvises i alle sammenligninger mellem fastland og ø.

Udover disse geografiske forskelle fandt jeg en række lokale og midlertidige forskelle i Sortmejsens valg af fødesøgningssted. Når Topmejsse og Musvit ikke var til stede, optrådte Sortmejsen ofte i lavere højde og længere inde mod stammen. Sortmejsjer i flok med Musvit eller Topmejsse søgte of-

test føde i større højder og i vid udstrækning ude på nålene. Disse nicheforskydninger viser, at mejsearterne indbyrdes konkurrerer om ressourcerne.

Sortmejsen reagerer åbenbart på selv meget kortvarige ændringer i omgivelserne. På den måde kan den hele tiden optimere sin fødesøgning. Artens ringe størrelse kan have gjort denne fleksibilitet nødvendig som et middel til at klare sig i konkurrencen med de andre mejser.

Fordelen ved at søge føde i lavere højde og nærmere træstammen er åbenbart, at der er mere føde her, som det kunne påvises i min undersøgelse. Desuden er fuglene sandsynligvis bedre beskyttede, både mod prædatorer som fx Spurvehøgen og mod vind og vejr.

Opdelingen af fødesøgningssteder i mejseflokke er bestemt af et hierarki blandt fuglene. Det mindsker aggressionen mellem dem og tillader derved flokdannelse og sameksistens. Faktisk observerede jeg aldrig direkte aggressive kontakter.

Det er mit håb at kunne fortsætte feltarbejdet på Mols og Anholt. Det ville for eksempel være interessant at se, om Sortmejsernes ændrede fødesøgning på øerne har medført en ændret morfologi, som nogle svenske undersøgelser har antydnet.

Martin Fyhn Lykke Sørensen

Langtidsstudier af ryler på Tipperne

Tipperne er et af de bedst kendte fuglesteder i Danmark, også i udlandet. Med en feltstation placeret midt i et vældigt strandengsområde med ynglende engfugle har stedet fungeret som et forskningsmæssigt kraftcenter, hvor der er udført vigtige studier af ynglebiologi og yngleadfærd hos Brushane (F. Søgaard Andersen i 1940'erne, P. Bancke & H. Meesenburg i 1950'erne), Stor Kobbersneppe (H. Lind i 1950'erne), Sandterne (P. V. Jensen i 1940'erne) og andre arter.

De Almindelige Ryler i Østersøområdet, omkring Kattegat og langs den danske og nordtyske vestkyst udgør en særlig bestand, baltisk ryle, der i dag rummer mindre end 2000 par. En tiendedel af dem yngler på Tipperhalvøen, heraf ca 140 par i naturreservatet Tipperne, hvor bestanden steg kraftigt i første halvdel af 1980'erne. Ynglebiologien hos baltisk ryle er tidligere undersøgt i Tyskland, Sverige og Finland, men det har alle steder været små bestande i tilbagegang.

Som Skov- og Naturstyrelsens observatør og ynglefugletæller mellem 1984 og 1989 begyndte jeg at indsamle data om rylernes foretrukne ynglehabitater og prøvede at udvikle en velegnet metode til optælling af tætte rylebestande. For at undersøge bestandens dynamik var det imidlertid nødvendigt at følge et antal individuelt mærkede fugle gennem en længere årrække. I 1990 startede jeg derfor et intensivt ryleprojekt på Tipperne, hvor Miljøministeriet (DMU) velvilligt stillede faciliteter til rådighed. Projektet har to hovedformål: 1) at indsamle tilstrækkelig viden til, at en kvalificeret bevaringsplan for baltisk ryle kan udarbejdes, og 2) at indsamle data til belysning af ynglebiologien som et bidrag til forståelsen af engens økologi. De to punkter hører dog sammen: ofte er ynglebiologiske data af afgørende betydning for overvågning og bevarelse.

Hvert år finder jeg så mange reder som muligt i den halvdel af reservatet, der er udlagt som studieområde. Her mærkes så mange fugle, det er muligt at fange, uden at den fastlagte lave forstyrrelses-tærskel bliver overskredet. Forstyrrelseseffekten ved projektet bliver løbende undersøgt, og aktiviteter, der mistænkes for at påvirke bestanden negativt, bliver indstillet med det samme.

Hvad kræver rylen så af sit yngleområde? Her skal være frisk og lav vegetation til langt hen i juni, da rylen har små unger til midt i juli. Det forudsætter et højt grundvandsspejl, og gødskning og

dræning må ikke finde sted. Rylen yngler kun i områder, hvor der er rigeligt med vandfyldte fordybninger (pander og loer), der sent i yngletiden tørrer ud og henligger med kort vegetation og et rigt insektliv; det er hertil rylerne fører deres unger efter klækningen. Disse krav betyder, at rylen på vore breddegrader er helt afhængig af kulturlandskabet. Under en meget udbredt driftsform for 75-150 år siden lå engområder oversvømmede til hen i maj, og tørrede så langsomt ud. Sidst i juli eller først i august blev der slået hø, og siden eftergræssede heste og kreaturer engene til hen i november. Denne driftsform var næsten ideel for rylerne, og der ynglede måske 50000-100000 par i Danmark dengang. I det moderne landbrug er behovet for hø væsentligt mindre, og i dag bliver rylerens krav kun tilfredsstillet ganske få steder uden for naturreservaterne. Arten er fanget i et dilemma: på den ene side skal dens yngleeng slås og græsses intensivt, på den anden side må slåningen først finde sted i juli, når ungerne er blevet flyvefærdige (da de ellers bliver dræbt under slåningen), og pga. risikoen for nedtrampning af rederne må intensiv græsning først starte ret sent.

På Tipperne kan slåningstidspunktet udskydes. Men selv her ser man sig nødsaget til at udsætte kreaturerne så tidligt, at mellem 15 og 25% af alle ryleæg ødelægges ved nedtrampning. Med 2,5 kreaturer pr ha, som er tætheden i udsætningsfæner på Tipperne, træder kreaturerne dagligt på 10% af rederne (data fra 37 reder 1990-1996). Det er derfor uhyre vigtigt nøje at udvælge udsætningsfænerne og udsætte kreaturerne så sent som muligt, helst efter 1. juni (i særlig lavtliggende områder først efter 20. juni). På grund af den store daglige nedtrampning kan en udskydning af udsætningen på bare en eller to uger være af afgørende betydning for ynglesuccesen, både hos rylerne og andre arter som Brushane og Rødben.

Betydningen af kreaturnedtrampning af vade-fuglenes unger er vanskelig at bedømme, men udenlandske undersøgelser (især i Holland) tyder på, at problemet slet ikke er af samme omfang som for æggene.

Mens kreaturnedtrampning er en temmelig fast og forudsigelig årsag til nedsat ynglesucces, varierer prædation på æg og unger mere fra år til år. Generelt er Stormmågen den vigtigste prædator, mens ræv, hermelin, Krage og Rørhøg normalt er af mindre betydning. Enkelte år stiger prædationen

Foto: Erik Thomsen.

dog markant, således klækkede kun 25% af rederne i 1996, og for første gang i undersøgelsesperioden var Rørhøgen hovedprædator. Generelt er prædation formodentlig den vigtigste enkeltfaktor for rylernes ynglesucces, og især prædation under rugningen tager nogle år et stort omfang. De ekstremt store tætheder af ynglende vadefugle på Tippetperne (mere end 2000 par på ca 500 ha) er af forholdsvis ny dato, og det er muligt, at prædationsmønsteret endnu er under tilpasning til de store redetætheder.

Det er stort set ukendt, hvor de baltiske rylere overvintrer, men de sandsynligste områder er den Iberiske Halvø og Nord- og Vestafrika. Et pilotprojekt med eftersøgning af fuglene i udvalgte vadefugleområder mellem Aveiro i Nordportugal og Santander i Nordspanien gav kun nordlige rylere i Spanien, mens der var adskillige "små" rylere (baltiske, atlantiske eller grønlandske) i Aveiro-lagunerne. Der er nu planer om at eftersøge mærkede Tippetperrylere i Tejo-deltaet nær Lissabon og i Gábés-bugten i Tunesien.

Ole Thorup

Wader Study Group Annual Conference

afholdes 9.-11. august 1997 i V. Vedsted ved Ribe

Foredrag lørdag og søndag formiddag, workshop mandag. Søndag eftermiddag ekskursion til Mandø. Konferencensprog engelsk. Tilmelding senest 1. juli 1997.

Tilmeldingsblanketter og yderligere oplysninger hos:

Ole Thorup, V. Vedsted Byvej 32, V. Vedsted, 6760 Ribe, tlf. 75 44 52 06.

Indtryk fra to asiatiske fuglemøder i Indien i november 1996

I dagene 9.-16. november afholdtes BirdLifes Asia Conference og den Pan-Asiatiske Ornitologiske Kongres i Coimbatore i det sydlige Indien. Egentlig skulle det være sket i Bangalore, men planerne var blevet ændret med kort varsel for at give plads til Miss World konkurrencen! Desværre for os betød det, at vi ind imellem måtte døje med dårlig akustik og svigtende mikrofoner.

Arrangører var BirdLife Asia Council og Salim Ali Centre for Ornithology and Natural History (SACON), som er baseret i Coimbatore. Der deltog delegerede fra 24 asiatiske lande, og glædeligt nok var adskillige af kontinentets mindre stater repræsenteret. Som de eneste ikke-asiatiske BirdLife partnere deltog RSBP fra Storbritannien samt DOF, som var med som observatør pga. foreningens store engagement i Asien. Økonomisk støtte til DOFs deltagelse (Claus Oppermann og under tegnede) kom fra DANCED og DANIDA, som også støttede deltagelsen fra flere asiatiske lande.

Temaet for BirdLife konferencens yderst velorganiserede to-dages workshop var visioner for BirdLife frem til år 2005. BirdLifes direktør Michael Rands forudså, at BirdLife til den tid ville have øget antallet af partnere fra de nuværende 58 til flere end 100, og antallet af medlemmer fra 1 1/2 til 3 millioner, og håbede at organisationen ville udvikle sig decentralt omkring et sekretariat baseret på ansatte og frivillige fra mange forskellige lande (p.t. er der en betydelig overvægt af briter). Rands pegede desuden på betydningen af en koordineret økonomisk planlægning, af udbygning af og fuld udnyttelse af de nye kommunikationsmuligheder, samt af uddannelse og oplysning. Nogle delegerede var knap så optimistiske, fx udtryktes der fra Vietnam et beskedent håb om at nå op på 15 aktive BirdLife personer fra de nuværende 6. Det siger lidt om, hvad nogle partnerorganisationer er oppe imod. Mens for eksempel Japan, Indonesien og Filippinerne er langt foran både DOF, RSPB og BirdLifes hovedkvarter med hensyn til computerteknologi, mangler syv asiatiske partnere stadig adgang til internet og e-mail.

Vi fortsatte i grupper med at analysere de enkelte asiatiske partners kvaliteter og behov, og hvordan de kan supplere og bistå hinanden. Herunder fremgik det bl.a., at DANCED, DANIDA og DOF var vel kendt af de asiatiske delegerede som mulige samarbejdspartnere og donorer. Det fremgik også, at ekspertise ud over den biologiske er nød-

vendig. Således fortalte Terry Parker, nyansat økonom i BirdLife, om økonomistyring, budgetter, fundraising etc.

Om erfaringerne fra BirdLifes projekter kunne Malaysia meddele om stor succes med inddragelse af lokale samfund i arbejdet, med økoturisme og med brug af medierne og hjælp fra lokale politikere i PR-arbejdet, mens et tungt bureaukrati sætter sit præg på projektet i Vietnam. I Indonesien er hovedvægten lagt på feltarbejde, idet mange områder i det enorme ørige fortsat er dårligt undersøgt.

Der udføres et stort arbejde med at indsamle viden om Asiens truede fuglearter (rødlistearter) og vigtige fugleområder (IBAs). Dette koordineres af Nigel Collar fra BirdLifes sekretariat, men i øvrigt er projektet nu lagt ud til de asiatiske partnere. Collar påpegede to problemer i forbindelse med rødlistearterne, nemlig usikre bestandstal og et omstridt artsbegreb. Som eksempel på det første nævnte han den filippinske Abøørn *Pithecophaga jefferyi*, hvor estimaterne varierer fra 79 til 448 par. Det pessimistiske skøn på 79 par har foranlediget et omfattende forsøg på opdræt i fangenskab, mens bestanden ifølge de højeste skøn er tilstrækkelig stor til, at arten kan bevares ved en målrettet indsats for at redde mest muligt af den eksisterende regnskov på Luzon og Mindanao. Problemerne med at definere og afgrænse arter blev illustreret med papegøjen *Trichoglossus haematodus*, en lori, der med cirka 21 racer er udbredt fra Australien til Indonesien. To racer i Australien er nu udskilt som gode arter, men det er paradoksalt nok de to racer, der minder mest om hinanden, og de er alene udskilt, fordi ornitologien i Australien er længere fremme end i Indonesien. Artsopdelingen er selvfølgelig vigtig, når et område skal bedømmes ud fra forekomsten af for eksempel fugle med begrænset udbredelse. Samtidig kan racer af en ikke-truet art pludselig fremstå som truede fuglearter.

Konferencen var selvfølgelig også et spændende møde mellem personer fra forskellige nationer, men med samme interesse. Samtidig markerede arrangementet hundredeårsfødselsdagen for Indiens ornitologiske fader, Salim Ali, der er kendt overalt i Indien (og af ornitologer verden over). Hans eksempel viser hvilken betydning en amatørornitologs indsats kan få for fugle- og naturbevarelsessagen.

Lars Dinesen